

איך ממליכים את הקב"ה בלי שופר?

בגלל חשש מהתנהגות שגויה של עמי הארצות,

ביטלו חז"ל לכל העם ולדורות את תקיעת השופר כשראש השנה חל בשבת.

אלא שתקיעת השופר איננה סתם מצוה,

אלא פעולה שעליה עומדת המלכת הקב"ה בראש השנה.

כיצד נעזר את העונג הפנימי ללא השופר?

להעביר את השופר ד' אמות ברשות הרבים, תידחה מצוה רמה ונישאה כתקיעת שופר?!

כאן עלינו להדגיש: מצות שופר אינה רק מצוה פרטית כרוב תרי"ג מצוות התורה, אלא היא מצוה כללית שבה תלויה עבודת האדם לקונו במשך כל השנה כולה. וכמה צדדים בדבר. ראשית, ידועים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה, שהרמז במצוה זו הוא לעזר את האדם לתשובה בימי הדין: "עזרו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם... הביטו לנפשתיכם והיטיבו דרכיכם כו'". והנה, מלבד זאת שמצות התשובה עצמה היא מצוה כללית שבכוחה לתקן את מה שהחסיר האדם

נינו במשנה ריש פרק ד דראש השנה: ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה.

הטעם שאין תוקעין במדינה מפורש בגמרא, משום גזירה דרבה, שאין הכל בקיאים בתקיעת שופר, וגזרו שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים.

הלכה זו משמשת כ"דיבור המתחיל" של דרושים רבים בספרות חב"ד, שיסוד כולם בדרוש בנושא זה המופיע בליקוטי תורה לאדמו"ר הזקן. השאלה העומדת במרכז הדיון בעניין זה היא: כיצד ייתכן שמפני חשש זה, שאינו נוגע אלא להדיוטות וקלי הדעת שאינם בקיאים בתקיעת שופר ועלולים

ש

לעורר מחדש את הרצון

להבנת דבר זה לאשורו,
יש לבאר תחילה את המושג
"הכתרת המלך" אצל הקב"ה.

קיים חילוק עיקרי בין מידת
המלכות למעלה ובין מלכות
בשר ודם, להבדיל. מלך בשר
ודם, ייתכן מאוד שגם קודם
שהכתירו אותו למלך כבר
היה לו רצון עז להיות מלך.
תאוות השלטון בערה באיש
ההוא, וכל מגמתו בחייו היתה
לפעול אצל אנשי המדינה
שירצו אותו למלך. אמנם
אצל הקב"ה אין הדבר שייך
כלל וכלל. הקב"ה הנו מרום
ומתנשא בלי קץ ותכלית. אין
כל ערך וחשיבות כלל וכלל
אצלו לאף אחד מהנבראים,
ובכלל זה הנבראים הכי
עליונים שבעולם הכי עליון. "כולא קמיה כלא
חשיב" ממש, ואינם תופסים מקום אצלו. מובן,
אפוא, שעניין המלכות הוא ירידה עצומה
והשפלה גדולה לפניו יתברך, ואינו דבר פשוט כל
כך שהקב"ה יתרצה כביכול להיות מלך.

בראש השנה מבקש הקב"ה מאתנו להמליך
אותו עלינו. משמעות הדבר היא, שקודם שאנו
ממליכים אותו אין הוא מלך כביכול. ואמנם כן
הוא. בכל שנה ושנה, מבואר בחסידות, "הכל חוזר
לקדמותו". בליל ראש השנה אנו חוזרים כביכול
לאותו המצב שהיה קודם בריאת העולם, קודם
שנתגלתה מדת מלכותו יתברך, כשעדיין אין על
מי למלוך. ובידינו תלוי הדבר שהקב"ה "ישפיל"
את עצמו להיות מלך עלינו.

ברם, שונה מצבנו בכל שנה ושנה מן המצב
שהיה בתחילת הבריאה. ירידת הקב"ה להיות "מלך
העולם" בראשית הבריאה היתה בחסד חנם, ואילו
עתה - באתערותא דלתתא תלוי הדבר. הכתרת
הקב"ה למלך תלויה בעבודת בני ישראל, שעל

בליל ראש השנה אנו חוזרים כביכול לאותו המצב שהיה קודם בריאת העולם, קודם שנתגלתה מדת מלכותו יתברך, כשעדיין אין על מי למלוך. ובידינו תלוי הדבר שהקב"ה "ישפיל" את עצמו להיות מלך עלינו

בקיום כל התורה כולה, הרי
ודאי הדבר שהתשובה בראש
השנה היא עניין כללי השייך
לכל השנה כולה.

זאת ועוד: הרי אמרו חז"ל
שהקב"ה אומר לבני ישראל
"אמרו לפני מלכיות כדי
שתמליכוני עליכם... ובמה
בשופר". הווי אומר, שאנו
ממליכים את הקב"ה למלך
על ידי תקיעת שופר, וכמו
שהביא האבודרהם בשם
הרס"ג, שכשם שהכתרת מלך
בשר ודם נעשית בחצוצרות
וקול שופר, כך, להבדיל, אנו
ממליכים את הקב"ה בראש
השנה על ידי תקיעת שופר.
ואין כוונת הדברים שתקיעת
השופר היא עניין צדדי בלבד
בהכתרת הקב"ה, שכך מנהגו
של עולם שבעת הכתרת

המלך תוקעים בשופר, אלא שתקיעת השופר
היא הפועלת והיוצרת את הכתרת הקב"ה (ולהלן
יתבאר עומק טעם הדבר).

תמוה, אפוא, שמפני חשש בעלמא נדחית מצוה
גדולה זו גם מכמה צדיקים גדולים וטובים. ומובן
שעומק הכוונה בשאלה זו אינו רק כיצד מנעו
את המצוה מצדיקים גדולים. עיקר השאלה הוא,
שמאחר שהכתרת הקב"ה תלויה במצות שופר,
"במה - בשופר", אם כן, כיצד פועלים אנו את
הכתרת הקב"ה כשראש השנה חל להיות בשבת,
בלי תקיעת שופר?

מכל זה מסיק אדמו"ר הזקן במאמרו, שכאשר
ראש השנה חל בשבת, מה שאפשר לפעול על ידי
השופר כבר נעשה מאליו וממילא על ידי השבת
עצמה. החשש "שמא יעבירונו" אינו אלא עדות
על מצב העולם, שבו יכולה השבת עצמה לשמש
מעין תחליף לתקיעת השופר, וכפי שיבואר
בהרחבה להלן.

עליהם את עול המלך. וכמו שביארו חז"ל הטעם שהשיר של יום ששי הוא "ה' מלך", לפי שביום זה המליך אדם הראשון את הקב"ה על העולם; בששת ימי בראשית שלפני זה, כשעדיין אין אדם לקבל עליו עול מלכותו יתברך, היתה רק בחינת ממשלה.

זו המשמעות של תקיעת השופר, שהיא ביטוי לרצונם ושאיתם העמוקה של בני ישראל להמליך עליהם את הקב"ה. הקול הפשוט של תקיעת שופר הריהו כצעקה פנימית הבוקעת מקרב ולב עמוק, המבטאת את תחנוני האדם לפניו יתברך, בהזות עצם הנפש ממש, שיקבל אותו להיות לו לעבד. צעקה פנימית זו היא המעוררת למעלה שהקב"ה יסכים כביכול להיות מלך ישראל.

אמנם, כאמור, המלכות דורשת לא רק קבלת עול מלכות סתם, אלא שקבלה זו גופא תהיה מתוך רצון ועונג, ולא בדרך כפייה - "ברצון קבלו עליהם". האדם צריך להתענג מכך שהוא מקבל על עצמו עול מלכותו יתברך. אין זה "עול" שבו האדם מכריח את עצמו בליט ברירה לציית לדבר ה', אלא זוהי כל חיותו; העונג הגדול ביותר בחייו הוא הציות לציווי המלך וקבלת עולו.

כשהקב"ה רואה שבני ישראל מקבלים עליהם עולו יתברך מתוך עונג, הרי זה מעורר אצלו יתברך כביכול עונג ורצון במלוכה, ועל ידי כך ממשיכים את מידת מלכותו יתברך מן ההעלם אל הגילוי.

אימה או יופי?

רעיון זה מסביר לנו דבר פלא בעניין מצות שופר. הובא לעיל, שעומק עניינה של מצוה זו הוא התעוררות הצעקה הפנימית מעצם נשמת האדם. על פי זה היה מן הראוי, לכאורה, שמצוה זו תתקיים על ידי צעקת אדם, ומדוע אפוא נעשית המצוה בתקיעה בשופר, שהוא קרן בהמה דווקא? אלא שהחילוק בין אדם לבהמה הוא בשניים. ראשית, מאחר שהבהמה אין לה דעת, טבעה להיות בבחינת ביטול יותר מן האדם. כך עניינה של תקיעת שופר הוא קול פשוט, ששורשו מפנימיות נקודת הלב שלמעלה מבחינת הדעת. שנית, אדם שטבעו להיות מושל ורודה על אחרים,

ידי שאנו מקבלים עלינו עול מלכותו יתברך אנו מעוררים כביכול את רצונו של הקב"ה, שירצה להיות מלך עלינו. הכתרת הקב"ה בראש השנה עניינה, אפוא, לא רק להביא לכך שהקב"ה יתחיל למלוך עלינו בפועל, אלא לעורר כביכול אצלו יתברך מחדש את הרצון למלוכה אחר ש"הכל חזר לקדמותו". ובסגנון תורת הסוד: יש "להמשיך" את מידת המלכות משרשה ומקורה הראשון.

והנה אנו רואים באדם למטה, שהכוח היותר נעלה, שנטוע בעצמות האדם והוא הסיבה לכל מעשיו ופעולותיו, הוא העונג. העונג באיזה דבר הוא המוליד את הרצון לדבר ההוא. ייתכן, אמנם, שאדם ירצה באיזה דבר מפני סיבות צדדיות, אף שאינו מתענג ממנו, אבל מובן שאין הדבר דומה כלל לרצון הנובע מעונג. כשאדם רוצה איזה דבר מפני שאותו הדבר גורם לו עונג, הרי הוא מקושר בדבר ההוא בכל עצמותו ומהותו.

כך הוא למעלה כביכול. הקב"ה מתרצה להיות מלכנו לפי שהוא כביכול מתענג מעבודתנו. וגם בתחילת הבריאה כך היה. עלה לפניו יתברך העונג והנחת-רוח שעתידי לקבל ממעשה הצדיקים, והוא הוא שיצר כביכול את רצונו יתברך להיות מלך. וכך הוא בכל שנה ושנה, כאשר "הכל חזר לקדמותו" ויש "להמשיך" את מידת המלכות משרשה ומקורה הראשון, הרי ראשית הכל הוא לעורר אצלו יתברך את ה"עונג" במלוכה.

קבלת מלכות מענגת

הנהגת הקב"ה עם בני ישראל היא "מידה כנגד מידה". התעוררות העונג למלוכה אצלו יתברך תלויה בכך שבני ישראל יקבלו עליהם את עולו יתברך מתוך עונג. באמת, עצם גדר המלכות תלוי בכך, וכפי שאנו אומרים בתפילה "ומלכותו ברצון קיבלו עליהם". כלומר: בכלל, שני מושגים נפרדים ישנם - ממשלה ומלכות. ההבדל ביניהם הוא שהממשלה היא בעל כרחם של בני העם, ולכן על בהמות וחיות לא תיפול לשון מלכות, אלא לשון ממשלה, שהוא עניין הרדייה בכוח, וכמו שנאמר "ורדו בדגת הים גו'". אולם התואר "מלכות" ייתכן רק בבני אדם, שהם מקבלים

יום שני של ראש השנה:

החלק החסר

בשנה שבה היום הראשון של ראש השנה חל בשבת, יש מעלה מיוחדת ביומו השני של החג, שבו אנו תוקעים בשופר.

אמנם, לכאורה ניתן היה לטעון להפך: בשנה רגילה, שבה אנו פועלים בעבודתנו את הכתרת המלך, יש צורך בשני ימים של ראש השנה, כמבואר בכתבי האר"י שהטעם הפנימי לחלוקה לשני ימים הוא מפני שאין בכוחנו לפעול את המשכת האור לכל השנה ביום אחד בלבד. אולם כשראש השנה חל בשבת, וההכתרה נעשית מכח השבת עצמה, שהיא "מקדשא וקיימא" ואינה תלויה בעבודת האדם - מדוע לא די ביום אחד?

אין זאת אלא שהיום הנוסף בא ללמדנו, שבמועד זה, המציין את יום בריאתו של האדם, לא ייתכן שכל הפעולה הרוחנית תיעשה מאליה, מלמעלה, ללא עבודת האדם. כאשר ראש השנה חל בשבת, יומו השני של ראש השנה, שבו אנו תוקעים בשופר, משלים את החלק החסר - חלקו של האדם.

(על פי לקוטי שיחות, יד,
ראש השנה)

הרי גם כשהוא מבטל את עצמו הרי זה עול ומשא כבד עליו. מה שאין כן בהמה - הביטול הוא טבע נפשה, עד שאין הביטול למשא עליה כלל.

ולפיכך תוקעים בשופר של בהמה דוקא, לקבוע באדם שני הפכים אלה שבטבע הבהמה, וכמו שנאמר "בהמות הייתי עמך" ואמרו חז"ל: אלו בני אדם שמשמין עצמן כבהמה לפניו יתברך. מחד גיסא, צריכה להיות קבלת עול מלכותו יתברך, הדורשת התבטלות שלימה; אבל יחד עם זה צריכה קבלת עול זו להיות בשמחה רבה. שלא יהיה הדבר כמשא עליו, על שעוזב רצונותיו ולבו הומה עליהם, אלא שיהיה שמח בביטול רצונו כמוצא שלל רב. הביטול והכפייה שלו הם בלב שלם ונפש חפצה כאילו זהו טבעו. ועל ידי זה, מידה כנגד מידה, מעוררים למעלה את התענוג העליון במידת המלוכה, אף על פי שהוא כביכול "נגד הטבע" מחמת גודל הירידה וההשפלה לפניו יתברך להיות מלך העולם.

זהו גם אחד הרמזים שבשם "שופר".

אחד מהפירושים בלשון "שופר" הוא - "שפרו מעשיכם", והוא מעניין היופי והעונג, כמו "הנותן אמרי שפר". אמנם, לכאורה קול תקיעת השופר אינו מעורר עונג אלא להפך, הוא מטיל אימה וחרדה, כמו שנאמר "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". אם כן, למה נקרא "שופר" מלשון תענוג?

לאור הדברים הנזכרים לעיל, הדבר יובן:

הן אמת שעבודת השופר קשורה עם קבלת עול מלכותו יתברך, ומלכותו יתברך צריכה להטיל אימה וחרדה על האדם. אבל זהו רק הצד החיצוני של עבודת השופר. הפנימיות של השופר היא - מה שאיש ישראל מתענג על ה'. העונג הוא אבן הבוחן שקבלתו את עול מלכותו יתברך היא אמנם מעומק פנימיות נפשו, שכן, כיצד אפשר להרגיש שמחה וחיות בעניין של קבלת עול מלכות שמים, שהם לכאורה שני הפכים? אלא שכשאדם מרגיש שה"חלק אלוקה ממעל ממש" שבו הוא הוא ה"אני" האמיתי שלו, וזהו פנימיותו ועצמותו ומהותו, אזי עול מלכותו של של ה"אלוקה" אינו דבר זר וחיצוני לו שצריך הוא לכפות על עצמו, אלא חד הוא עם עצמותו. אין "חלק אלוקה" צריך לכפייה כדי לציית ולקבל על עצמו עול ה"אלקה", גם בדבר שאינו מבין ומשיג. אדרבה,

הוא שש ושמח וחי בזה בכל עצמותו ומהותו, והדבר גורם לו עונג נפלא.

השבת מרוממת

על פי כל הנ"ל מובן היטב הטעם הפנימי לכך שכאשר ראש השנה חל בשבת אין תוקעין בשופר.

נקודתו של יום השבת היא - עונג. זאת הן מצד הקב"ה והן מצד בני ישראל. בששת ימי בראשית השפיל הקב"ה את עצמו להתעסק בבריאת העולם, ויום השבת, שבו "שבת וינפש", הוא זמן העונג שלמעלה. כמשל אומן העוסק בעשיית כלי או בבניין בית, ובגמר מלאכתו, כשהוא שובת ממלאכתו ונח, נמשך לו תענוג גדול משלימות המלאכה, כך כביכול במשך ששת ימי

בראשית השפיל הקב"ה את עצמו לעסוק בבריאת העולם, וביום השבת נח ממלאכתו כביכול - כוחותיו יתברך חזרו והתעלו בעצמותו - ואזי "ויכל אלקים ביום השביעי", "ויכל" לשון עונג (כמו "כלתה נפשי"), שנתגלה העונג העליון מכל אשר פעל ועשה בששת ימי בראשית, כמו שכתוב "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". וכך חוזר הדבר בכל שבת ושבת - שמתגלה בה העונג העליון.

הוא הדבר גם בעבודת בני ישראל. שבת הוא יום של עונג, "וקראת לשבת עונג". אין הכוונה לעונג מאכילה ושתייה בלבד, אלא לעונג רוחני, וכמו שנאמר "אז תתענג על ה'". קדושת השבת מאירה בנפש כל איש ישראל, מרוממת אותו ומקרבת אותו לקדושתו יתברך, ומתאחדת עמו עד שהדבר נעשה העונג שלו, וכמו שאנו אומרים בנוסח התפילה: "עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך".

ולפיכך כשחל ראש השנה בשבת אין תוקעין

ביום השביעי נתגלה העונג העליון מכל אשר פעל ועשה ה' בששת ימי בראשית, כמו שכתוב "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". וכך חוזר הדבר בכל שבת ושבת - שמתגלה בה העונג העליון

בשופר, כי אותו העונג בקבלת עול מלכותו שהשופר צריך לעורר בבני ישראל, הריהו נעשה מאליו וממילא בבוא השבת, על ידי השבת עצמה. קדושת שבת שמקדשא וקיימא מגביהה את ישראל להתענג על ה'.

עונג למעלה מעונג

אלא שעל פי זה אינו מובן לאידך גיסא: מדוע מדאורייתא חייבים בתקיעת שופר גם בשבת? ומפני מה במקדש היו תוקעים גם אחרי גזירה דרבה?

מבואר על כך בספרי החסידות, שזהו לפי שיש כמה מדריגות בעונג. במקדש, שעליו נאמר "וזה שער השמים", ביכולת האדם להגיע להתאחדות עמוקה עם הקב"ה וממילא לעונג נעלה יותר בעבודת ה', למעלה גם מהעונג המתגלה ביום השבת, וממילא יכול הוא להמשיך מדריגה נעלית יותר של העונג העליון בעניין המלוכה.

בדומה לכך, קודם שגזרו חז"ל גזירה דרבה היו תוקעים בראש השנה שחל להיות בשבת בכל מקום (כדין תורה), לפי שאז היו ישראל במדריגה רוחנית עליונה יותר, והיה ביכולתם להגיע על ידי השופר למדריגה עליונה יותר מן העונג המאיר על ידי קדושת השבת. אך לאחר ירידת הדורות, שבעטיה הוצרכו חז"ל לגזור גזירות ולעשות סייגים, שוב נמנע מבני ישראל שמחוץ לבית המקדש להגיע על ידי השופר יותר ממה שניתן להגיע בכוח השבת עצמה, ולכן "אין תוקעין", ואת פעולת השופר - פועלת השבת.

מיוסד על מאמרו של הרב יעקב לייב אלטיין, עורך "חסידות מבוארת". רשימות מקורות חלקית: ליקוטי תורה, דרושי ראש השנה, ד"ה יו"ט של ר"ה; סידור עם דא"ח שער ר"ה; אור התורה (צמח צדק) דברים ח"ה ע' ב'קו; המשך יו"ט של ר"ה תרס"ו לאדמו"ר הרשב.